

ПРЕДУЧИЛИЩНО ОБРАЗОВАНИЕ

МАЙЧИНИТЕ ПЕСНИ В ТРАДИЦИОННАТА КУЛТУРА И В СЪВРЕМЕНОТО ПРЕДУЧИЛИЩНО ВЪЗПИТАНИЕ

Славка Петкова-Марчевска

LULLABIES AS A PART OF CHILDREN FOLKLORE AND THEIR PLACE IN THE EDUCATIONAL PROCES IN THE KINDERGARTEN

Slavka Petkova-Marchevka

Abstract: *The article discusses a topic overlooked by pedagogues and poorly researched by Bulgarian folklorists. First of all, there is a clarification of the place of the mother's lullabies in children's folklore, their place and their functions in the traditional culture, according to the views of authors from the end of the 19th century to the beginning of the 21st century (ethnomusicologists and pedagogues). A new vision of the concepts of lullabies is presented. It clarifies the functions of these songs in traditional rural culture. Based on these analyses, a specific place and approaches are offered for introducing mothers' songs into pre-school education.*

Key words: *children folklore, mother folklore, lullabies, game-songs*

Редица изследователи не включват майчините песни, немалка част от които са песни-игри, към детския фолклор. Обосновавайки виждането си с активната роля на майката – създател, инициатор и изпълнител, те изключват майчините песни от детския фолклор, приписвайки на малкото дете изцяло пасивна роля. В педагогическия дискурс обаче майчините песни се явяват важна, неотделима част от детския фолклор. По същество те са фолклорът на ранното детство, което според народните традиции включва два периода: „дете у пелени“ (до 18–20-месечна възраст) и „дете“ (до 4 години). Майчиният фолклор представлява начален етап от една страна на социализацията на детето и въвеждането му в родната култура, а от друга – на овладяване на речта, песента и елементарната моторика.

Отсъствието на майчините песни от живота на много от децата до постъпването им в детска градина обуславя необходимостта от въвеждането им във възпитателния процес. За целта се предлагат както традиционни, така и адаптирани форми на майчината култура, пригодени към условията на детската градина.

Съвременното осмисляне на категорията „детски фолклор“ изисква осъзнаване на неговата специфика, за очертаването на която не е достатъчно разглеждането му само в руслото на народната традиция или в народната педагогика. За това е необходимо както пълноценно и равностойно внимание при анализа на двата аспекта на детския фолклор, така и съпоставянето им.

Безспорно е, че детският фолклор преди всичко е част от традиционната култура, в основата на която е типологичната приемственост и типологичната повтораемост. Детският фолклор не може да се разглежда извън общата теория на фолклора, теорията на жанровете, генезиса и митологията. Заедно с това детският фолклор, когато го разглеждаме в контекста на народната традиция, има свои особености. В него не присъства ролята на певеца/разказвача в общоприетия във фолклористиката смисъл. Фолклорното знание, включващо не само изпълнение на текста, но и ситуацията/драматургията, в която той се възпроизвежда, се определя не от качествата и особеностите на паметта на детето, а от неговата игрова активност. Именно в игровите форми на поведение се отразява опитът на много предшествващи поколения, съединяващ се с творчеството на всяко играещо дете. Актът на изпълнение (на слово, мелодия, игрови движения, драматургия) не протича в рамките на функциите изпълнител-слушател, а в разнообразните форми на игрова активност на децата, повтарящи от поколение в поколение едни и същи форми на творчество. В атмосферата на живо, естествено, непосредствено общуване на децата всеки акт на изпълнение, благодарение на включеността му в играта, става акт на възпроизвеждане и предаване. В игровата ситуация се осъществява връзка между децата (по-големи и по-малки) чрез традиционните форми, които ги свързват с предходните поколения. Възсъздаването и творчеството на децата при практикуването на фолклорните игри протича на основата на традиционния модел.

Колкото и да е специфичен и своеобразен детският фолклор, той е част от традиционната култура, свързан е пряко с фолклора на младежите и възрастните. Тази неразривна връзка е видна още повече във функцията на детския фолклор да подготвя децата за овладяване на другите видове фолклор. В този смисъл е необосновано отделянето на детския фолклор като „субкултура на детството“ и дори на децата като „субетнос“: „Децата като самостоятелен субетнос в рамките на различните етноси в света се оказват носители, хранители и създатели на своя субкултура, която се определя от наличието на собствена „картина на света“. Детският фолклор се явява езикът на детската субкултура.“ (Лойтер 2001: 34) Също така е неприемливо да се дават определения за културен феномен без уточняване на времето – с конкретни граници на периода и на мястото – ареал с точни географски очертания, което несъмнено посочва и връзката с определен вид култура.

На детския фолклор са посветени редица изследвания у нас и още повече от чуждестранни изследователи. При това все още има спорни моменти в неговото разглеждане и анализиране.

Такъв спорен пункт представлява въпросът за участието или по-скоро съучастието на малките деца при слушането на песни и в съвместни игри с песен, които се пеят от майката.

Оттук произлиза въпросът: люлчините песни, забавалки и залъгалки, които са насочени и се пеят само за децата, могат ли да се определят като детски фолклор? Или след като децата са пасивни участници, а майките – активни, тези песни са фолклор на възрастните – песни на жените-майки?

Голяма група учени отговарят положително на първия въпрос и смятат, че детският фолклор включва освен това, което децата сами изпълняват при игра и забава, и всичко, което възрастните правят за децата – пеят, говорят, играят. (Шишманов 1889: 62; Капица 1928: 34) Друга група учени приемат, че под детски фолклор трябва да се разбира само това, на което са „носители децата“ (Виноградов 1925: 159; Кравцов и Лазутин 1983: 273; Иванов 1959: 182; Романска 1965: 68; Живков 1977: 84) или което е трайно битувало в детската общност.

Когато определянето на детския фолклор се прави от гледището на изследовател – фолклорист или етнолог, анализиращ самите песни и игри с песен или дори самия акт на пеене на майката, може да има основания за дискусия. Преценяваме ли жанровото богатство, което е владеела жената в традиционната култура, то можем да говорим за тези песни като за майчин фолклор. Обаче ако се разглежда пеенето на майката като общуване с детето, в резултат на което се стимулира развитието на детето в определена насока и със зависещи от тази стимулация темпо и интензивност – място за спорове няма: те са безспорно детски фолклор. Когато проследяваме въздействието на песните за израстването на детето като член на дадената семейна и родова общност чрез въвеждането му в традиционната култура – акцентираме на детското съучастие и можем да определим приспивалки – залъгалки – забавалки като детски фолклор. Така песните на майката, сътворени и изпявани за детето, са едновременно детски и майчин фолклор. По този начин се създава възможност за проследяване развитието на общата част в цялостния репертоар на всяка от двете социално-възрастови групи и се очертава по-ясно проблемът за връзката на диахронно и синхронно равнище между детския фолклор и фолклора на възрастните.

Всъщност, повечето от публикациите, изследващи детския фолклор, са насочени към пряко изследване на стиховете, мелодията или хореографията на детските песни и игри.

Значимостта и многофункционалността на детския фолклор като цяло, за израстване на малкото дете в пълноценен член на общността и носител на нейната култура се подчертава от редица български автори. Още проф. Иван Шишманов в програмната си студия „Значението и задачите на нашата етнография“ поставя изискването: „Всички настоящи и бъдещи организаторки на нашите забавачници да не копират и въвеждат в училищата си само чуждите мелодии и текстове, а да събират песните и игрите на нашия детски свят и тях да приспособяват, доколкото е възможно, към потребите на своите занимания“ (Шишманов 1889: 64). По-късно фолклористите уточняват това виждане: „Произведенията на детския фолклор имат конкретно предназначение – да служат за забава, а същевременно и за възпитание на децата“ (Романска, Веселинов 1964: 195). „Функцията на детския фолклор е изключително важна, тъй като това е първото изкуство (песенно и танцувално), с което най-младият индивид влиза в досег.“ (Букурещлиев 1971: 48). Педагозите подчертават други страни от значението на детския фолклор: „Детската изява изисква овладяването на цели цикли от песни, броеници, музикални игри с песен и танц. Този разнообразен материал развива не само музикално-изпълнителските способности у децата, но и тяхното внимание, музикална памет, асоциации, въображение, което съдейства децата да се проявяват и като творци“ (Николова 1990: 23). По-късно виждането за значението на детския фолклор се обобщава: „Всяка дума, всяко наричане, всяка песен, заклинание, игра, личен пример, държат детето в света на възрастните, където то по естествен начин усвоява всичко, носи му радост, дава му сигурност, а това е залог за продължаване на традицията, където са заложили характерът и душевността на българския народ“ (Йорданова 2010: 42). Заедно с анализа за значението на фолклора за отделния млад член на общността или за децата от едно поколение детският фолклор се оценява и диахронно: „В българското селско общество от края на XIX век и първата половина на XX век съществува от векове изработена оптимална система за възпитание и обучение на децата и подрастващите. Усвояването на фолклора от детето до 6-годишна възраст се осъществява главно в семейството. Възпитанието на децата в семейството можем да определим като комплексно, но в същото време целенасочено и рационално. Музикалното възпитание на детето в семейството върви успоредно с неговото общо възпитание. То протича някак незабелязано, успоредно с физическото и умствено израстване“ (Самоковлиева 2007: 49 – 40).

За отделните дялове и жанрове в детския фолклор и най-вече във фолклора на ранното детство конкретните преценки по отношение на функционалността и педагогическото въздействие са малко.

Ярък пример за неразработеността на проблематиката е издадената през 1966 г. книга „Народното творчество в детската градина“. Подхождайки към фолклора като педагог и от позицията на приложимостта му в условията на детската градина, авторката по аналогия от учебните направления разделя синкретичната фолклорна култура на народно словесно творчество, народна музика, народни игри и народни обичаи, като също така разделно разглежда въздействието им за овладяване на родния език, на певческите и танцови умения. Така се достига до такова определение за народните песни като: „Народната педагогика е създала за него (детето) наред със залъгалките и римущките и други, по-сериозни поетични форми, които засягат по-сложни проблеми от живота – народните песни, които не се пеят, а се рецитират.“ Прави подробна характеристика на особеностите на българската народна музика и на подбора за слушане от деца на народна музика, изпълнявана от възрастни, затова пък в главата „Народната музика в детската градина“ за първите песни за децата има само едно изречение: „**Люлчените народни песни** се харесват на децата със своята плавност, напевност и богатство на мелодията“ (Шейтанова 1966: 79).

У нас изследване на фолклора на ранното детство е правено през 70-те години от филолози, които предлагат класификация, съобразена с няколко критерия: кой изпълнява, каква е функцията (при какви случаи се изпълняват и с каква цел), каква е формата. Така се разграничават 11 групи в детския фолклор:

„I. Приспивни песни (изпълняват се от възрастни);

II. Забавки и речитативи за най-малките (изпълняват се от възрастни, рядко от деца) и за по-големи деца (изпълняват се от възрастни и от деца);

III. Детски наричания за слънцето, мъглата, облаците и дъжда (изпълняват се предимно от деца);

- IV. Песни и наричания за животни и растения (изпълняват се предимно от деца);
- V. Детски закачки и присмивала (изпълняват се предимно от деца);
- VI. Детски песни и наричания при различни дейности (изпълняват се от деца);
- VII. Броеници (изпълняват се предимно от деца);
- VIII. Песнички при детски игри;
- IX. Детски празнично-обредни песни и наричания (изпълняват се от деца и от възрастни);
- X. Скоропоговорки и игрословици (казват се от възрастни и от деца);
- XI. Песни за животни (изпълняват се от деца и от възрастни).“ (Романска, Веселинов 1964: 96)

Освен това на първата група – Приспивни песни, се прави вътрешна диференциация на две подгрупи: такива, които „по същността си са приспивни песни“ и функционално съответстват по сюжета на поетичния си текст и по характера на мелодията, и другите песни, които „са преминали към посочената група само по функция“, без поезията и мелодиката да показват такова функционално съответствие.

Функцията на приспивните песни е определена от Романска и Веселинов така: „Предназначението им е да успокоят и да приспят детето с еднообразната си ритмика и мелодия“. За употребата им се отбелязва: „Пеят се с монотонна мелодия обикновено при полюшване с люлката.“ Но се добавя, че е възможно пеенето им и в други условия: „В зависимост от това, дали детето е поставено в люлка или на легло, дали го приспиват на ръце или в майчин скут, дали е в бащината къща или край слога на недокопаното ложе или недожънатата нива, песента ще прозвучи различно“. В анализа на поетичния текст на приспивните песни се посочва употребата на различни поетични средства, насочени към усиляването на тази функция – приспиване на детето, а също така се подчертава и „особената ритмичност и музикалност на стиха“ (Романска, Веселинов 1964: 203).

В изложената по-горе класификация се определят „първите песни, които детето чува в своя живот“ като **приспивни**, като се отбелязва, че са „наричани от народа още и **приспивалки**“. Но после се употребява и понятието **люлчини песни**, без да изяснява съдържанието му и неговото съотношение с вече определеното понятие **приспивни**, като вероятно се приемат двете понятия като синоними.

Другите песни, които в класификацията са определени като изпълнявани от възрастни, са „Забавки и речитативи за най-малките и за по-големи деца“. Те обаче не са анализирани по отношение на своята функция и особености, тъй като основният обект на изследване на студията на Романска и Веселинов са приспивните песни.

През 70-те години започва изследванията си за детския музикален фолклор Михаил Букурещлиев и публикува редица статии за детския фолклор, в които излага своята класификация:

„I. Песни, предназначени за деца: 1) Песни за приспиване на деца (приспивни песни); 2) Песни за забавление на деца (залъгалки, забавалки, на дудурикание) и т.н.

II. Детски народни песни и наричания: 1) Броеници, скоропоговорки; 2) Песни за животни, птици, цветя, присмехулни); 3) Песни, свързани с календарни обичаи, обреди и празници.

III. Детски музикални инструменти и произвежданите от тях звуци и мелодии (свирки, пищялки, окарини, кречетала, тракала и т.н.)“ (Букурещлиев 1980: 21)

Първите песни на най-малките Букурещлиев, също както фолклористите филолози, нарича приспивни, като понятието „люлчени песни“ изцяло отсъства от неговите публикации.

Букурещлиев пръв отбелязва наличието на междинни форми между пеене и реч в детския фолклор – ритмизиран говор, включително и в „песните, предназначени за деца“, като ги нарича „оригинални форми с много стар произход“ (Букурещлиев 1971: 50) В тези залъгалки, забавалки, дундурикания, мелодията и ритмизираният говор се редуват. По-късно той отбелязва и относителното интониране на ритмизираната реч в детския фолклор и записва залъгалки и броилки на петолиние. (Букурещлиев 1986: 93 – 97)

Класификацията, направена от Михаил Букурещлиев, е прилагана при разглеждането на детския фолклор в изследването на Емилия Николова (1990), в което конкретно се изследват в съпоставка българският детски фолклор и музикалното възпитание в детската градина. Като теза това е новост в педагогическата литература. В по-старите монографии и помагала се препоръчва за музикалното възпитание в детската градина „българската народна музика“ или „българската народна песен“. Можем да отбележим обаче, че твърде малко е очертаното в труда поле за включване на детския музикален фолклор в предучилищното музикално възпитание.

Първите „песни за най-малките деца“ Емилия Николова, също като повечето от предшествашите я изследователи, нарича „приспивни песни“. За разлика от тях обаче избягва безличното определение „изпълнявани от възрастни за деца“, а съвсем конкретно посочва: „те присъстват в репертоара на майката, бабата, по-голямата сестра и други членове от семейството“. Като възпитателно въздействие на приспивните песни отбелязва: „В тематично отношение тези песни формират интерес и любов към живата природа – животни и растения, внимание към труда и т.н. Развиват в децата богата фантазия, предизвикват разноцветни образни картини в неговото въображение.“ (Николова, 1990: 9)

Лозинка Йорданова, също както по-ранните автори, характеризира първите песни за най-малките като приспивни, с „мелодия монотонна, успокояваща“ (Йорданова 2010: 42).

Мария Самоковлиева в изследването си на участието на децата в българските народни обреди подчертава амбивалентната функция на приспивните песни: „От една страна, те са „майчин“ фолклор, изпълняван най-често от майката на детето, индивидуално, през първите години от живота му, конкретно адресирани към детето. От друга страна, те се числят към детския фолклор, като песни предназначени за деца, изпълнявани от възрастни.“ Нейното гледище се основава на дълбокото познаване на функционирането на традиционната семейна култура в живота на децата от 0 до 15–16-годишна възраст, както и на женската песенна култура. Обаче при очертаване функциите на приспивните песни авторката се ограничава само до „тяхната утилитарна функция – да успокоят и приспят детето“. Макар по-късно, при анализиране мелодията на приспивните песни, като ги разделя на два вида, характеризират единия от тях като притежаващ „монотонна, заклинателна интонация“.

В изследванията на някои български фолклористи присъства виждането, че „приспивните (люлчените песни) целят не само да успокоят детето, но са и първото битово-художествено общуване между родители и деца, първата ритмизираща школа“. (Динчев, Савова, 1990: 35) Обаче тезата за люлчената песен като общуване тук е дискредитирана донякъде от посочването на общуващите – „родители и деца“, тъй като общуването чрез тази песен е между майката и малкото ѝ дете – най-малкото ѝ дете. Често са пеели на малките деца и бабите, а понякога и по-големите сестри. Няма записани сведения от информатори за песни, които да се пеят на най-малките деца от техните бащи. Не са познати образци от фолклорни люлчени песни, в които обръщението да е към посочени по име няколко деца или без указание – към деца (в множествено число). Също така е твърде ограничаващо уточняването на вида общуване като „битово-художествено“, тъй като това общуване протича на различни нива и е с много по-голям обхват.

След внимателно и подробно проучване на песните за най-малките, определяни от повечето изследователи като „фолклорни песни за деца“, подкрепям определянето им за „**майчини песни**“ като по-точно. По-голямата част от живота на детето през първата му година, а и след това е споделена с неговата майка и значима част от тяхното общуване протича чрез нейния глас, нейните песни. Значението на това общуване чрез песента в традиционния български селски бит е било много голямо. Майката в много ситуации е осъществявала контакт с рожбата си чрез песента.

Въз основа на виждането, че майчините песни са специфичен начин за общуване на майка и дете, смятам за неточно отъждествяването на понятията люлчени песни с приспивни песни. Те са с различно съдържание, като понятието **приспивни песни** е с по-малък обем – насочени конкретно към приспиването на детето песни. **Люлчени песни** е по-обхватно понятие, защото малкото, непроходило дете е в люлката не само когато заспива, но и по време на будуването си. Заетата в домашен или полски труд майка не може да играе или да държи в ръцете си своето дете, да го докосва, дори не винаги може да осъществява визуален контакт с него. В тези случаи тя му пее и детето, без да я усеща, без да я вижда, чувства присъствието на майка си чрез възприятието на нейния глас, чрез нейната песен и е спокойно. Когато майката е предала, шиела, плетяла, тя е пеела и люлеела с крак люлката на детето, настъпвайки извитата дъска, ако е дървена. Когато люлката е била от плат, окачена на тавана или на клоните на дърво, за люлката има завързан плетен колан, който майката завързва за едната си ръка или крак и по този начин успява заедно с работата да люлее и люлката, докато пее на детето. Така детето усеща с цялото си тяло ритъма на люлеенето, съвпадащ с този на песента. Това ранно и продължително преживяване на ритмичното движение е силен стимул за формирането на чувство за ритъм в детето.

Понятието люлчини (люлчени) песни има своите съответствия във фолклора на други народи: колыбельная (рус.), *kolijevka* (хърв.), *cântec de leagăn* (рум), *Wiegenlied* (нем.) и други, като в някои от тези езици отсъства понятие, съответстващо на „приспивни песни“.

Ако анализираме функциите, които възлага майката на люлчените песни, с оглед на вярванията в традиционната българска селска култура, ще открием, че те надвишават значително общоприетото днес значение на тези песни само в утилитарната им функция (подготовка и улесняване заспиването на детето). Според традиционните вярвания освен „този свят“ – светът на светлината, движението подредеността и шума, има и „друг свят“ – на тъмнината, покоя, хаоса и тишината. „За народа детето е пришелец, представител на „оня свят“ в света на човека“ (Самоковлиева 2007: 29). Следователно детето е в период на преход между двата свята. Такова преходно състояние според традиционното мислене е време, свързано с голяма опасност, както и време, в което детето е податливо на всякакъв род външни влияния, които могат да повлияят на неговото бъдеще. Опасността може да бъде от „лошо око“ или „лоша дума“ и по същите канали могат да дойдат и „орисващите“ влияния. Оттук идват другите функции на люлчената песен – охранителна и предричаща (а също и на различните магически практики). Така майчините песни са един вид заклинание, спиращо злите сили и проправящо пътя на детето от „другия свят“ към успешен живот в „този свят“, света на традиционния ред (Гарнизов 1994: 84).

Вярата в силата на словото и песента, като заклинания за здраве и благополучие при люлчените песни е аналогична на тази „при обредните песни след раждането на дете (на пита, погачарски и повойничарски, след кръщение, на прощъпалник, при стригане), а също и при коледуване, сурвакане, лазаруване“ (Романска 1976: 381 – 382). Затова преди всичко самото звучене на майчиния глас служи за закрила на детето, често присъстват мотиви за благопожелание, а в някои люлчини песни има мотиви за защита (или обратното – прокоба за нещастие).

Тези функции на майчината песен са присъщи в една или друга степен на всичките ѝ жанрове: залъгалки, забавалки, дундурикания (дундуркане), например:

„Друс, друс, на колено
утре сутрин по-големо“

(Букурещлиев 1980: 27)

В съвременната семейна култура много често майчините песни отсъстват, а с тях и дълбоко интимното общуване между майка и дете, и с това в развитието на детето се проявява видимо отрицателни последици. Анализирани те не влиза в обхвата на настоящото изследване, но ще подчертаем произтичащата от тази ситуация безспорна и неотложна необходимост от включване на майчините песни във възпитателния процес в детската градина. При това се изисква специален подход за въвеждането им – майчините песни не трябва да бъдат включени конкретно в музикалното възпитание, тоест, да влязат само в ситуациите по музикална култура като обект за запознаване и изучаване. Те трябва да бъдат овладявани както родния език, като се включат в съответните подходящи режимни моменти и станат неделима част от ежедневието на децата в детската градина.

За да бъде осъществено навлизането на майчините песни в живота на децата в детската градина, необходимо е известно адаптиране. При това се нуждаят от промени за пригаждане не мелодията или поетичният текст на песните, а и начините, по които те се представят на децата. Тези промени се налагат от различните условия, в които живеят децата в детската градина, сравнени със семейството, а не от някакво неопределено остаряване на тези песни.

Второто важно условие за прозвучаването на майчините песни в детската градина се отнася до квалификацията на детските учителки. Те трябва да могат да **пеят със съответната за българската народна песен вокална постановка**, която отговаря на фонизма на българската реч. Също така учителките трябва да имат като **задълбочено овладян репертоар** различни жанрове майчини песни, съответстващи на различни насоки във възпитанието на детето, на различната възраст на децата (3-, 4-, 5-годишни), както и на реалното им ниво на речево и музикално развитие.

Ще завърша с извода, че необходимостта от майчините песни за нормалното развитие на детето се доказва от присъствието на тези песни във всички човешки култури и цивилизации, на всички континенти. Също така е факт нестихващият интерес към детския (включително майчиния) фолклор и традиционната педагогика от средата на миналия век в европейската фолклористика и педагогика, който се материализира в сборници и в създаването на системи за музикално възпитание, основани на образци и форми на музициране от детския фолклор.

ЛИТЕРАТУРА

- Букурещлиев, М. (1971).** *Детски песнен фолклор (Приспивни, на подруване на децата и броеници)* // Българска музика, бр. 8, с. 48 – 52. // **Bukureshtliev, M.** *Detski pesnen folklor (Prispivni, na podrusvane na detsata i broenitsi)* // *Balgarska muzika*, br. 8, s. 48 – 52.
- Букурещлиев, М. (1980).** *Проблеми в детския музикален фолклор.* // Българско музикознание, кн. 5, с. 18 – 30. // **Bukureshtliev, M.** *Problemi v detskiya muzikalen folklor.* // *Balgarsko muzikoznanie*, kn. 5, s. 18 – 30.
- Букурещлиев, М. (1986).** *Българският детски музикален фолклор.* София: Музика. // **Bukureshtliev, M.** *Balgarskiyat detski muzikalen folklor.* Sofiya: Muzika.
- Виноградов, Г. С. (1978).** *Детский фольклор.* // Из истории русской фольклористики. Ленинград: Детская литература // **Vinogradov, G. S.** *Detskiy folyklor.* // *Iz istorii russkoy folykloristiki.* Leningrad: Detskaya literatura.
- Гарнизов, В. (1994).** *Мъртвият и живият.* // Български фолклор, кн. 2. // **Garnizov, V.** *Martviyat i zhiviyat.* // *Balgarski folklor*, kn. 2.
- Динчев, К. и Е. Савова, (1990).** *Христоматия по фолклор и детска литература.* Благоевград: ЮЗУ. // **Dinchev, K., El. Savova.** *Hristomatiya po folklor i detska literatura.* Blagoevgrad: YUZU.
- Живков, Т. И. (1977).** *Народ и песен.* София: БАН. // **Zhivkov, T. I.** *Narod i pesen.* Sofiya: BAN.
- Иванов, Й. (1959).** *Българските народни песни.* София: БАН. // **Ivanov, Y.** *Balgarskite narodni pesni.* Sofiya: BAN.
- Йорданова, Л. (2010).** *От Раждането до годежа. Обичаи и обреди у българите.* София: Рива. // **Yordanova, L.** *Ot Razhdaneto do godezha. Obichai i obredi u balgarite.* Sofiya: Riva.
- Капица, О. В. (1928).** *Поэзия крестьянских детей // В помощь просвещенцу:* Ежемесячник Наркомпроса АКССР. Петрозаводск, No 3-5. // **Kapitsa O. V.** *Poeziya krestyanskih detey // V pomoshty prosvesh tentsu:* *Ezhemesyachnik Narkomprosa AKSSR.* Petrozavodsk, No 3-5.
- Кравцов, Н. И. и Лазутин, С. Г. (1983).** *Русское устное народное творчество.* Москва: Высшая школа // **Kravtsov, N. I., S. G. Lazutin.** *Russkoe ustnoe narodnoe tvorchestvo.* Moskva: Wisshaya shkola.
- Лойтер, 2001:** Лойтер, С. М. *Специфика детского фольклора.* // *Проблемы детской литературы.* Петрозаводск: Изд. ПетрГУ. // **Loyter, S. M.** *Spetsifika detskogo fol'klora.* // *Problemy detskoj literatury.* Petrozavodsk: Izd. PetrGU.
- Николова, Е. (1990).** *Българският детски музикален фолклор и музикалното възпитание в детската градина.* София: Интерпрес-67. // **Nikolova, E.** *Balgarskiyat detski muzikalen folklor i muzikalnoto vazpitanie v detskata gradina.* Sofiya: Interpres-67.
- Романска, Цв. и Веселинов, Г. (1964).** *Към проучването на българския детски фолклор. Приспивни песни.* // Изв. Етнографски институт и музей. Т. VII, 1964, 193 – 232 // **Romanska, Tsv., G. Veselinov.** *Kam prouchvaneto na balgarskiya detski folklor. Prispivni pesni.* // *Izv. Etnografski institut i muzey.* T. VII.
- Романска, Цв. (1965).** *Романска, Цв. Българската народна песен.* София: Наука и изкуство. // **Romanska, Tsv.** *Balgarskata narodna pesen.* Sofiya: Nauka i izkustvo.
- Романска, Цв. (1976).** *Някои особености на българския фолклор, свързани с раждането.* // Въпроси на българското народно творчество. Избрани студии и статии. София: Наука и изкуство. // **Romanska, Tsv.** *Nyakoï osobenosti na balgarskiya folklor; svarzani s razhdaneto.* // *Vaprosi na balgarskoto narodno tvorchestvo. Izbrani studii i statii.* Sofiya: Nauka i izkustvo.
- Самоковлиева, М. (2007).** *Децата в българските народни обреди от края на XIX век до средата на XX век.* Сливен: Жажда. // **Samokovlieva, M.** *Detsata v balgarskite narodni obredi ot kraja na XIX vek do sredata na XX vek.* Sliven: Zhazhda.
- Шейтанова, Ц. (1966).** *Народното творчество в детската градина.* София: Народна просвета // **Sheytanova, Ts.** *Narodnoto tvorchestvo v detskata gradina.* Sofiya: Narodna prosveta.
- Шишманов, Ив. (1889).** *Значението и задачата на нашата етнография. СбНУ. Т. I.* София: Акад. изд. “Проф. Марин Дринов”. // **Shishmanov, Iv. (1889).** *Znachenieto i zadachite na nashata folkloristika. SbNU, T. I.* Sofiya: Acad. Izd. „Prof. Marin Drinov“.